

До Спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03

Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Отраднової Олеси Олександрівни,
директора Тренінгового центру прокурорів України
професора кафедри цивільного права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
на дисертацію

Покори Ірини Євгенівни

«УНІФІКАЦІЯ НОРМ ПРО МОРСЬКІ ВАНТАЖНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі
спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження.

Морські вантажні перевезення завжди грали значну роль у розвитку економіки. У минулому морський шлях був чи не єдиним способом доставки товарів на великі відстані. Да і на сьогодні морські перевезення вантажів є одним з найрозповсюдженіших видів вантажних перевезень в світі. За статистикою близько 80 % міжконтинентальних вантажних перевезень здійснюється морським транспортом. Пандемія COVID-19 дещо вплинула на обсяги перевезень у цілому та морських вантажних перевезень зокрема, однак у подальшому експерти все одно прогнозують зростання обсягу таких перевезень. Морські перевезення мають ряд значних переваг, серед яких порівняно невисока ціна, універсальність, можливість перевезення нестандартних та негабаритних вантажів.

Оскільки морські вантажні перевезення у переважній більшості випадків здійснюються у міжнародному сполученні, важливим є створення уніфікованого, однакового правового регулювання цього виду діяльності незалежно від країни. Тим більше, що у морському судноплаванні останніми роками спостерігається тенденція до консолідації у формі злиття та альянсів. Можна цілком погодитися з авторкою дисертаційного дослідження, що відсутність загальнозживаних правових норм у цій сфері, розрізненість правових систем окремих держав та неоднакова правозастосовна практика спричиняли численні правові колізії, що, своєю чергою, перешкоджало розвитку глобальної співпраці держав у сфері міжнародних морських вантажних перевезень.

Дійсно поглиблення процесів глобалізації у світовому співтоваристві викликає необхідність постійного удосконалення норм міжнародного приватного права, детальної розробки всій його інститутів. А подальший розвиток морських вантажних перевезень пов'язаний не тільки із розвитком нових технологій, але і з покращенням правового регулювання і зокрема із уніфікацією норм про морські вантажні перевезення. У зв'язку з цим можна безперечно констатувати, що обрана дисертанткою тема дослідження є актуальною та необхідною для дослідження.

Також актуальність теми дослідження підтверджується й тим, що Україна, будучи морською державою, не ратифікувала уніфіковані міжнародні правила у сфері міжнародних вантажних перевезень. А національне законодавство, зокрема Кодекс торговельного мореплавання України, містить ряд недоліків у правовому регулюванні морських перевезень вантажів, що заважає даній галузі ще більш вдало розвиватися. Удосконалення законодавчої бази має відбуватися на підставі ґрунтовних наукових досліджень, одним з яких безперечно є дисертаційна робота І.Є. Покори.

Авторка дисертаційної роботи поставила за мету здійснити комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем уніфікації норм про морські вантажні перевезення в міжнародному приватному праві та формулювання науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в галузі

морських вантажних перевезень з огляду на специфіку та перспективи існуючих міжнародних режимів, а також національний та зарубіжний законодавчий і правозастосовний досвід.

Поставлена мета досягнута дисертанткою завдяки вдало сформульованим завданням дослідження, серед яких:

- узагальнити окремі теоретичні положення щодо поняття уніфікації права, визначення уніфікації права та її змісту, класифікації уніфікації в міжнародному приватному праві;
- розкрити особливості міжнародного договору як форми уніфікації норм у міжнародному приватному морському праві;
- з'ясувати характерні риси міжнародних морських вантажних перевезень як інституту міжнародного приватного морського права;
- розкрити механізм виникнення, виявити особливості колізій правових норм про міжнародні морські перевезення вантажів у міжнародному приватному морському праві та окреслити інструменти для їх подолання;
- з'ясувати особливості інструментів недоговірної уніфікації та її значення в регулюванні міжнародних морських перевезень вантажів;
- здійснити порівняльний аналіз ключових положень міжнародних конвенцій про договір морського перевезення вантажів, а також проаналізувати національний, зарубіжний та міжнародний досвід застосування зазначених міжнародних договорів;
- оцінити перспективи застосування світовою морською спільнотою Роттердамських правил як нового режиму регламентації договору міжнародних морських вантажних перевезень;

Досягненню поставленої мети також сприяло використання ряду загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження, зокрема: історичного, системно-структурного, функціонального, порівняльного, формально-юридичного, логіко-нормативного тощо.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали вітчизняної та зарубіжної судової практики. Нормативну основу дослідження склали

Конституція України, міжнародно-правові акти та договори, зокрема Гаазькі правила, Гаазько-Вісбійські правила, Гамбурзькі правила, Роттердамські правила, Кодекс торговельного мореплавства України, інші акти законодавства України та міжнародні акти.

Дисертація Покори І.Є. підготовлена згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у межах наукових тем: «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (державний реєстраційний номер: 0113U002740) та «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» (державний реєстраційний номер: 0118U004432).

Науково-теоретичну базу дослідження склала значна кількість праць відомих українських і зарубіжних вчених-цивілістів, правознавців, спеціалістів у сфері морських перевезень.

Структура роботи вдала і обумовлена, перш за все, метою і предметом дослідження, зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (299 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 257 сторінок, із них основного тексту – 192 сторінки.

Всі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини міжнародного приватного морського права і законодавства слід назвати вагомими і вдало викладеними. При цьому Розділ 1, присвячений теоретичним питанням уніфікації норм у міжнародному приватному праві. Перший розділ роботи складається із 3-х підрозділів, у яких розкривається поняття та загальна характеристика уніфікації в міжнародному приватному праві, історичні етапи формування та розвитку процесу уніфікації норм в міжнародному приватному праві, а також аналізується міжнародний договір як форма уніфікації норм у міжнародному приватному морському праві.

У Розділі 2 «Особливості уніфікації норм про морські вантажні перевезення в міжнародному приватному праві» авторка досліджує морські вантажні перевезення як інститут міжнародного приватного морського права, методи подолання колізій норм про морські вантажні перевезення, а також аналізує недоговірну уніфікацію норм про міжнародні морські вантажні перевезення.

Розділ 3 роботи присвячений дослідженню міжнародно-договірної уніфікації норм про морські вантажні перевезення. Дисертантка аналізує Гаазькі та Гаазько-Вісбійські правила, Гамбурзькі правила 2078 р. та Роттердамські правила 2008 р. як міжнародні договори у сфері морських вантажних перевезень.

На наш погляд, така побудова дисертаційного дослідження і цілому надала змогу запропонувати структурний аналіз теми дослідження, виявити проблеми та недоліки у міжнародно-правовому регулюванні морських вантажних перевезень.

Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладені автором у 25 публікаціях, у тому числі 9 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, перелік яких затверджено МОН України, 2 статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, та 14 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів

Дисертаційне дослідження Покори І.Є. являє собою науковий аналіз цілої низки складних теоретичних і практичних проблем, норм чинного законодавства та судової практики. Авторка творчо використала великий масив спеціальної юридичної літератури, актів законодавства, міжнародних конвенцій та правил дає їм кваліфіковану правову оцінку. Дисертаційний матеріал викладається послідовно, логічно, юридично грамотно, що засвідчує високий науковий потенціал здобувачки.

Дисертантка здійснила якісний науковий аналіз теми, що надало їй можливість досягти вагомих науково-теоретичних та практичних результатів, що мають ознаки наукової новизни.

Можна цілком погодитися із запропонованим дисертанткою визначенням уніфікації права як процесу створення та застосування для регулювання певних відносин не тільки єдиних норм, а і схожих, погоджених, таких, що не суперечать одна одній, очікуваним результатом чого є зближення правових систем.

Здобувачкою вдало систематизовано фактори, які сприяли уніфікації норм у міжнародному приватному морському праві. Виділено групи економічних факторів (безперервний розвиток міжнародних відносин, постійна поява нових ринків, науковий і технічний прогрес, у тому числі в суднобудуванні) та фактори правового характеру (недостатність інструментів тільки національного права, правова невизначеність, викликана розрізненістю судової та арбітражної практики в різних державах, недосконалість колізійного методу).

Дисертанткою внесено конкретні пропозиції для надання процесу і результату уніфікації міжнародного приватного морського права за допомогою міжнародно-правових договорів найбільшої ефективності, зокрема, рекомендовано виважено обирати сфери відносин для уніфікації, ґрунтовно вивчати національні законодавства в обраній сфері, досліджувати передумови та перепони для прийняття міжнародної конвенції та приєднання до неї держав, а також враховувати супроводжуючі уніфікацію та подальшу імплементацію фактори при створенні проекту такої конвенції

Цінною є пропозиція дисертантки щодо необхідності прийняття універсальної єдиної міжнародної конвенції, що містить матеріальні норми, яка б ефективно врегулювала відносини у сфері морських вантажних перевезень відповідно до вимог сучасності та потреб ділового обороту та пододала б численні колізії, що виникають у цій сфері через наявність декількох чинних конвенцій та неоднакове їх застосування окремими державами.

Імпонує висновок авторки, що з огляду на те, що уніфікація норм у міжнародному приватному морському праві здійснюється в основному за допомогою матеріальних норм міжнародних конвенцій, результат такої уніфікації має оцінюватись не тільки створенням єдиних, схожих, погоджених, таких, що не суперечать одна одній правових норм, а й кількістю держав, що

приєднались до такої уніфікації, чисельністю застережень, що містяться в конвенції та стосуються її застосування й прийняті державами при її ратифікації, наявністю одноманітного тлумачення державами норм такої конвенції та єдиною (подібною) практикою її застосування.

Дисертанткою переконливо обґрунтовано причини переваг чартерних проформ як інструменту недоговірної уніфікації для регулювання відносин при перевезеннях за чартером, з огляду на особливості таких проформ, зокрема такі: потенційно швидке пристосування до поточних вимог міжнародного комерційного обороту завдяки рекомендаційному характеру; можливість учасників перевезення щоразу самостійно обирати умови проформ; опція суб'єктивної модифікації кожної окремої чартерної проформи.

Можна погодитися із зробленим в дисертації висновком, що основний внесок Гаазьких правил у розвиток уніфікаційних процесів у сфері договірної регулювання міжнародних перевезень вантажів полягає в тому, що вони вперше на міжнародному рівні закріпили мінімальну відповідальність перевізника, досить чітко розподілили ризики між ним та вантажовласником, тим самим створивши основу для страхування вантажів та подальшого розподілення відповідальності.

Авторка ретельно дослідила головні нововведення Роттердамських правил, серед яких: застосування положень конвенції, крім морського, також до перевезень вантажу іншими видами транспорту, які передують і слідують за перевезеннями морем; більш чітке, у порівнянні з попередніми режимами, закріплення та розмежування між сторонами тягаря доведення для позивача; розширення періоду застосування конвенції та періоду відповідальності перевізника, і встановлення їх протягом часу, коли вантаж знаходиться у віданні перевізника, де б він його не отримав і куди б не доставляв, що відповідає актуальному в період сучасності перевезенню вантажів «від дверей до дверей»; включення до конвенції положень про транспортні електронні документи (записи), їх оборотність та загальний порядок їх використання; традиційні обов'язки перевізника проявляти належну дбайливість про приведення судна у

морехідний стан і піклуватися про збереження товарів зроблено безперервними, а також розширено категорії осіб, за яких перевізник несе відповідальність; значно детальніше, порівняно з попередніми міжнародними договорами, врегулювання зобов'язань і відповідальності вантажовідправника, а також умов щодо перевезень вантажів на палубі та наслідків втрати, пошкодження або затримки у випадку, якщо товар законно перевозиться на палубі; збільшення ліміту відповідальності за вантаж і за аналогією з Гамбурзькими правилами позбавлення перевізника права посылатись на навігаційну помилку.

Автор робить також низку прогресивних пропозицій до чинного законодавства, зокрема зміни до Кодексу торговельного мореплавства України.

Водночас необхідно відзначити, що дисертаційне дослідження Покори І. Є. містить певні дискусійні положення, які викликають відповідні заперечення або вимагають додаткової аргументації, змістовних пояснень.

1. У положеннях наукової новизни рівня «вперше» дисертантка зазначає, що нею складено порівняльну таблицю, яка базується на системному порівняльному аналізі норм міжнародних конвенцій про морські вантажні перевезення з ключових положень, у результаті якого доведено, що Роттердамські правила регулюють питання, що входять до сфери їхнього застосування, значно детальніше, більш актуально та сучасно, ніж це роблять Гаазькі, Гаазько-Вісбійські чи Гамбурзькі правила. Не заперечуючи важливість порівняльного методу дослідження, маємо, разом з тим, констатувати, що складення порівняльної таблиці не може бути положенням наукової новизни, тим більше рівня «вперше».

2. Дискусійним є твердження авторки щодо структури міжнародного приватного морського права. Так дисертантка зазначає, що міжнародне приватне морське право є підгалуззю міжнародного приватного права яка регулює майнові відносини, ускладнені іноземним елементом, що складаються у сфері торговельного мореплавства, до структури якої включаються національно-правові колізійні норми, уніфіковані колізійні та матеріально-правові норми міжнародних договорів та звичаї торговельного мореплавства. Разом з тим

положення міжнародних договорів у сфері торговельного мореплавства та звичаї торговельного мореплавства як раз відносяться до джерел міжнародного публічного морського права.

3. Дисертанткою визначено сім положень наукової новизни рівня «вперше». Однак серед них є рекомендації щодо приєднання України до Гаазько-Вісбійських правил, а у подальшій перспективі – до Роттердамських правил, а також пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кодексу торговельного мореплавства України. Подібні рекомендації самі по собі не можуть бути положеннями наукової новизни, а є лише наслідком зроблених дисертанткою наукових висновків.

4. Авторці варто уточнити, у чому таки полягають сутнісні відмінності між договором чартеру та договором морського перевезення вантажу за коносаментом. Адже у роботі дисертантка визначила як основну відмінність особливості правового регулювання (перевезення за коносаментом регулюються міжнародними конвенціями, тоді як чартерні перевезення здебільшого регулюються неконвенційним правом (с. 88). Разом з тим відмінність у джерелах правового регулювання ще не свідчить про відмінності у сутності договорів.

5. Хотілось би почути думку автора, чому, попри очевидну перевагу загальної уніфікації правового регулювання морських вантажних перевезень, у світі дотепер діють різні правила (Гаазько-Вісбійські, Гаазькі, Гамбурзькі), а також існують країни, які не дотримуються жодного з цих режимів.

Наведені зауваження носять здебільшого дискусійний характер, суттєво не впливають на якість роботи і не знижують її загальної позитивної оцінки. Основні положення дослідження, розроблені рекомендації та сформульовані висновки дозволили в достатній мірі розкрити обрану тему. Зміст роботи свідчить про здібність автора до наукових пошуків, до аналізу складних та спірних питань, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різнобічні джерела, формулювати на цій підставі практичні висновки й рекомендації.

Автореферат дисертації та публікації авторки оформлені відповідно до встановлених МОН України вимог і повністю відображають основні положення, зміст та результати дисертаційного дослідження.

Дисертація Покори Ірини Євгенівни «Уніфікація норм про морські вантажні перевезення в міжнародному приватному праві» є завершеною науковою працею, в якій містяться наукові положення та науково обґрунтовані результати.

Дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН України, “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із відповідними змінами), а її автор – Покора Ірина Євгенівна - заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
Директор Тренінгового центру
прокурорів України,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

О.О. Отрадна

*підпис Отрадної О.О. завідувачкою
начальницею відділу по роботі
з персоналом Тренінгового центру
прокурорів України Ситюк Т.М.*
30.04.2021 р.
